

# ו. אינסטרוקציעס פֿאַרן באַניצער



ווילדע ציקאָריע.

## 1. ווי צו ניצן דעם האַנטבוך געוויקסן-וועלט אין יידיש

געווי האַלט עטלעכע טיילן: א) דאָס דרייַשפראַכיקע ליטניש-ענגליש-יידישע טאַקסאָנאָמישע ווערטערביכל; ב) די ענגליש-יידישע מאַרפֿאָלאָגישע רשימה, וווּ מיר ברענגען די ווערטער פֿאַר די וויכטיקסטע געוויקסטיילן אָדער סטאַדיעס אינעם אויסוואַקסן פֿון געוויקסן; ג) די רשימה סימבאָלן, קירצונגען, מקורים, וואָס זי וועט זייער צו ניץ קומען בײַם באַניצן זיך מיטן ד) אַרומנעמיקן געוויקסן-און מקורים-וויזער, וואָס ער איז דאָס יידישע זוכצעטל צו געוויקסן (ה) אָן ענגליש זוכצעטל צו געווי. חוץ דעם – עטלעכע יידישע אַרניפֿיר-טיילן: אַ וואָרט פֿריער, די הקדמה, דעם אַרניפֿיר און די אינסטרוקציעס פֿאַרן באַניצער, ווי אויך די ענגלישע אַרניפֿיר-טיילן.

ווי מע זאָל ניצן געווי? לאַמיר נעמען פֿאַרשיידענע סיטואַציעס:

1) עמעץ וויסט שוין דעם ליטנישן, וויסנשאַפֿטלעכן נאָמען פֿון אַ געוויקס און וויל וויסן דעם יידישן, דאַרף ער קוקן אינעם דרייַשפראַכיקן ליטניש-ענגליש-יידישן ווערטערביכל, וועט ער דאַרטן טרעפֿן דעם געזוכטן תּירוץ אויף דער קשיא.

2) עמעץ וויסט דעם יידישן נאָמען פֿון אַ געוויקס אָדער זײַן פֿרוכט און וויל וויסן דעם ענגלישן, דאַרף ער נאָכקוקן אינעם געוויקסן-און מקורים-וויזער, וועט ער אָדער

א) געפֿינען דעם ליטנישן טערמין אויף דער לינקער זײַט פֿון דער שורה מיטן יידישן נאָמען. דערנאָך דאַרף ער נאָכקוקן אינעם ליטניש-ענגליש-יידישן ווערטערביכל, וועט ער געפֿינען דעם ענגלישן נאָמען. (אויב ער וויסט, למשל, דאָס יידישע ליוביסטיק, וועט ער אינעם געוויקסן-און מקורים-וויזער אין דער שורה „ליוביסטיק“ געפֿינען *Levisticum officinale* און דערנאָכדעם, אינעם דרייַשפראַכיקן ווערטערביכל בײַם אָקערשט דער-מאַנטן וויסנשאַפֿטלעכן טערמין – דאָס ענגלישע *lovage*. אָדער וועט ער ב) בײַם וואָרט, וואָס ער קען (אַ שטייגער, אַררעסט) זען אָן אָפּשיק צון אַ צווייטן (אַררעסט). בײַם צווייטן וועט ער געפֿינען דעם ליטניש-

1) די מאַרפֿאָלאָגישע רשימה האָט, צום באַדויערן, נישט געקענט אַרײַן אין דעם באַנד. – ייוואַ

2) ווי מיר האָבן שוין אָנגעוויזן, דערגײט דער מקורים-וויזער בלויז ביז ב. – ייוואַ

וויסנשאַפֿטלעכן טערמין, און דערנאָכדעם - אינעם דריישפראַכיקן ווערטערביכל - דעם ענגלישן טערמין. ער קען אָבער

ג) געפֿינען בײַ אַ וואָרט צי פֿאַרמע, וואָס ער קען (לאָמיר אָנכאַפֿן אַגעריסן צי אַגערעס, אַנגערעס, אַגראַזל, אַגרוסן, אַגריש, אַגרעשקע) אַ גלייכצײַכן (=) און דערנאָך אַ צווייט וואָרט, אין דעם פֿאַל אַגרעס. איז די פֿראַצעדור די אייגענע וואָס בײַם פֿונקט (ב) אויבן.

3) עמעץ ווייסט דעם ענגלישן נאָמען פֿון אַ געוויקס און וויל וויסן דעם ייִדישן, דאַרף ער נאָכקוקן אינעם ענגלישן זוכצעטל וואָס אין געווי, וועט ער זען אַ ציפֿער, וואָס ווײַזט, וווּ אינעם ליטיניש-ענגליש-ייִדישן ווערטערביכל סע שטעקט די תּשׁוּבָה אויף דער שאלה;

4) עמעץ ווייסט דעם העברעיִשן - אָדער אונגערישן, דײַטשישן, טשעכישן, פּוילישן, פֿראַנצײזישן, רומענישן, רוסישן, שפּאַנישן אַאָז״וו - נאָמען, און ער וויל וויסן דעם ייִדישן, דאַרף ער אָפּזוכן אין אַן ענציקלאָפּעדיע צי אַן אַרומ-נעמיקן ווערטערבוך פֿון יענער שפּראַך דעם וויסנשאַפֿטלעכן (ליטינישן) נאָמען. דערנאָכדעם דאַרף ער נאָכקוקן אין אונדזער ליטיניש-ענגליש-ייִדישן ווערטער-ביכל. אויב דער ליטיניש-וויסנשאַפֿטלעכער טערמין לאָזט זיך נישט אָפּזוכן, איז זאָל מען פּרוּווּן געפֿינען דעם ענגלישן טערמין. דעמאָלט קען מען זיך באַניצן מיטן ענגלישן זוכצעטל אונדזערן, וואָס סע שיקט דאָך אָפּ צום דריישפראַכיקן ווערטערביכל, וווּ דער געזוכטער ענטפֿער שטייט און וואָרט...

5) עמעץ ווייסט דעם ענגלישן נאָמען פֿון אַ טייל אָדער אַן אַנטוויקל-סטאַדיע פֿון אַ געוויקס (petal, sepal, bast, sapling, seedling), און וויל וויסן דעם ייִדישן נאָמען, דאַרף ער ניצן די ענגליש-ייִדישע מאָרפֿאָלאָגישע רשימה אין געווי.<sup>3</sup>

6) אויב עמעץ שטויסט זיך אָן (אין דער ליטעראַטור אָדער אינעם גערעדטן לשון) אינעם ייִדישן נאָמען פֿון אַ געוויקס, דאַרף ער אָנקומען צום געוויקסן-און מקורים-ווײַזער, וועט ער געווייר ווערן צי דאָס איז אַן אמתדיק געוויקס צי נאָר אַ פּאַעטישע פֿורעמונג, אַן אימאַזש, וואָס ער כאַפט טאַקע דעם אַנבליק פֿון אַן אמתן געוויקס-נאָמען, אָבער איזן איז ער עס נישט, ער איז אַ כמו טערמין.

7) אויב עמעץ ווייסט איינעם פֿון עטלעכע סינאָנימען פֿאַר אַ געוויקס (לאָמיר זאָגן: דעמב, דעמבע, דעמבענער בוים, דובאַווער בוים, דוב, דאַמב, אייכלבוים, אייכלבוים, סטעזשאַר אַאָז״וו) און ער וויל וויסן, וואָס סע ווערט איר געווי רעקאָמענדירט פֿאַר דעם נאָרמירטן טערמין, זאָל ער אַ קוק טאָן אינעם געוויקסן-און מקורים-ווײַזער אונטער דעם איינעם אים באַקאַנטן טערמין. ער וועט זען, אַז אָדער סע ווערט בײַ דעם וואָרט געגעבן דער ליטיניש-וויסנשאַפֿטלעכער טערמין - איז אַ סימן, אַז דאָס איז דער רעקאָמענדירטער סטאַנדאַרדיזירטער ייִדישער טערמין; אָדער שטייט אַ גלייכצײַכן - איז עס אַ סימן, אַז ס'איז אַ דערלאָזלעכער סינאָנים, על-פֿנים אין דער רעדשפּראַך, אין דער בעלעטריסטיק און פּאַעזיע; אָדער שטייט דער אַנווייז זען - איז עס אַ סימן, אַז מע זאָל גיכער ניצן דאָס וואָרט וואָס נאָכן זען. דער אַנווייז זען סימבאָליזירט דאָך אַן אָפּשיק, ער ווײַזט אַן אויף אַ וואָרט צי פֿאַרמע, וואָס דער צונויפֿשטעלער פֿון געווי האַלט פֿאַר ריכטיקער, בעסער.

3) זען הערה 1.

## 2. וועגן ליטניש-ענגליש-יידישן ווערטערביכל

פֿאַר וואָס מיר האָבן אויסגעסדרט די רשימה טערמינען לויט זייערע ליטיש-נישע טערמינען איז קלאָר: די ליטינישע נעמען זענען דאָך דער וויסנשאַפֿט-לעכער סטאַנדאַרד, דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרויסיגיי-פֿונקט פֿון אַלע נאַרמירטע נאַציאָנאַלע טערמינאַלאָגיעס אין די נאַטור-וויסנשאַפֿטן. יידיש קען נישט זײַן קיין יוצא-מן-הכלל.

און וואָס זאָל מען טאָן, אַז מע ווייסט נישט נישט דעם ליטינישן נאָמען, נישט דעם ענגלישן? זאָל מען, ווי געזאָגט, אַ קוק טאָן אין אַן ענציקלאָפּעדיע אָדער אַן אַרומנעמיקן ווערטערבוך פֿון אַ לשון, וואָס מע קען גוט, וועט מען דאָרטן דערגיין דעם ליטינישן נאָמען פֿונעם געזוכטן וואָרט. ווי באַלד מע וועט דאָס וויסן, וועט מען אינעם ליטיניש-ענגליש-יידישן ווערטערבוך קענען אָפּזוכן דעם רעקאָמענדירטן יידישן נאָמען פֿונעם שייכדיקן געוויקס.

אויב מיר ברענגען נישט אינעם ליטיניש-ענגליש-יידישן ווערטערביכל קיין יידישן עקויוואַלענט פֿונעם ליטינישן נאָמען, איז דערפֿון צו דרינגען, אַז קיין אייגענער, יידישער טערמין איז נישטאַ, און מע זאָל ניצן דעם אינטערנאַציאָנאַל-ליטינישן טערמין (איבערגעשריבן מיט יידישע אותיות).

אויב דער נאָמען פֿון אַ באַטאַנישן מין איז אידענטיש אין ליטיניש, ענגליש און יידיש, פֿאַרצייכענען מיר אים נישט אינעם ליטיניש-ענגליש-יידישן ווערטער-ביכל, סײַדן מיר פֿאַרצייכענען דאָרטן אויך די טאַקסאָנאָמיש נידעריקערע איינסן זײַנע, ד״ה די זגאַלן. אַט הייסט אַ געוויקסן-מין אי אויף ליטיניש, אי אויף ענג-ליש *Danthonia* (און אויף עברית אויך אַזוי: דנתוניה). ברענגען מיר אים נישט אינעם דרישפראַכיקן ווערטערביכל. פֿון דעם דאַרף מען דרינגען, אַז אויך אויף יידיש רעקאָמענדירן מיר דער מין זאָל הייסן דאַנטאָניע. דערביי דאַרף מען אָבער געדענקען דעם פֿלל: דער ליטינישער אויסלאַז *-ia* רופֿט זיך איבער אויף יידיש מיט יי, און דער קוועטש איז אויפֿן טראַף וואָס פֿאַר דעם.

פֿאַראַן אינעם ליטיניש-ענגליש-יידישן ווערטערביכל אַ סך פֿאַלן, וווּ מיר גיבן - אין פֿלוג - נאָר דעם זגאַלנאָמען, אָבער נישט דעם מין-נאָמען. ווי זאָל מען עס טײַטשן? אויף צווייערליי אופֿנים:

א) דער מין-נאָמען איז אַ טייל פֿונעם זגאַלנאָמען, און במילא קען מען פֿונעם זגאַלנאָמען אַרויסדרינגען דעם מין-נאָמען. אַ משל: פֿונעם זגאַלנאָמען בלאַ-

גלעקעלע (*Campanula rotundifolia*) קען מען אַרויסדרינגען, אַז גלעקעלע איז דער מיין-נאָמען, ד"ה ר'איז דער עקוויוואַלענט פֿונעם ליטינישן *Campanula*, בעת בלאָ איז דער ספעציפֿיצירנדיקער צוגאַב (*rotundifolia*). ביידע אין איינעם זענען דער זגאַלנאָמען. דערביי דאַרף מען אָבער אין זינען האָבן, אַז אויב דער זגאַלנאָמען איז אַ צונויפֿהעפֿט מיט בוים, ביימל, בלאַט, בלעטל, בלום, בלימל, גראַז, פֿאַלמע, קאַקטוס, קוסט, קעפל, קרינטעכץ, שוועמל ווי אַ צווייטן עלעמענט, איז אַט דער צווייטער עלעמענט נישט דער נאָמען פֿונעם מיין. פֿאַראַן פֿונדעסטוועגן עטלעכע אויסנעמען: אין וואַסערפעסט, ווינטערקרעס, יופֿיערס-באַרד, ים-פֿאַדעם, פֿאַסטעך-בינטל, קוקרשיכעלעך און רֿוואה-צעטעלעך איז דער צווייטער עלעמענט פֿונעם צונויפֿהעפֿט נישט דער נאָמען פֿונעם זגאַל; דער גאַנצער צונויפֿהעפֿט איז דער נאָמען פֿונעם זגאַל. אויך אַנאַנאַס-בוים איז אַ יוצא-מן-הכלל: אַנאַנאַס איז דער נאָמען פֿונעם מיין (*Ananas*) און אַנאַנאַס-בוים - דער נאָמען פֿונעם זגאַל (*Ananas comosus*).  
 (ב) אויב דער יידישער זגאַלנאָמען איז נישט קיין צווייגלידיקער, למשל גראַמאַפֿאַדל (*Campanula rapunculoides*), קען מען דעם נאָמען פֿונעם מיין נישט אַרויסדרינגען.

די געוויקסן וואָס אויף ענגליש הייבט זיך זייער זגאַלנאָמען אָן מיט *common, garden, edible, cultivated, medicinal, etc.* (און אין עברית מיט מצוי אַאז"וו), ברענגען מיר ביי זייערע יידישע עקוויוואַלענטן דעם שייכדיקן ספעציפֿי-צירנדיקן צוגאַב - סתם, געוויינטלעך, עסעוודיק, קולטיווירט, גאַרטן, רֿוואה-ודיק), מעדיציניש אַאז"וו - איינגערניגלט, ד"ה דער פינקטלעכער נאָמען פֿאַדערט דעם איינגערניגלטן עלעמענט אויך, אָבער אינעם לשון-כפֿליום היפט מען אים איבער. דעם ספעציפֿיצירנדיקן צוגאַב היפט מען איבער אין אַלע לעבעדיקע שפראַכן, ווי באַלד סע רעדט זיך וועגן דעם סאַמע אָפֿטסט געניצטן, דעם סאַמע באַווסטן זגאַל. אינעם ליטינישן וויסנשאַפֿטלעכן נאָמען ווערט אָבער דער ספעציפֿיצירנדיקער צוגאַב - *sativus, communis, etc.* - נישט איבערגעהיפט. ביים ליטינישן נאָמען פֿאַרשטייט מען נישט קיין חכמות, דאַרטן פֿירט מען זיך לִפְנִים משורת הבא-טאַנישן דין.

אינעם געוויקסן- און מקורים-ווייזער אין געווי זענען פֿאַרזייכנט אַלע איין און צוואַנציק סינאָנימען און וואַריאַנטן פֿון *Taraxacum officinale*, וואָס ס'איז אונדז געראַטן זיי אָפֿצוזוכן: אַדוואַנטשיק, בלאַזאַק, בלאַזיק, בלאַזבלום, בלאַזבלימל, בלאַזבלימעלע, בלינדע בלום, בלעזעלע, בלעזערל, טאַראַקסאַגאַן, לופֿטל, לופֿטשיקל, לייבנאַן, מענער-טרעהייט, פֿרויען-טרעהייט, פֿוטערבלום, פּוכבלום, פּוכבלימל, פּוכקעפל, פֿעלדבלעזל, קרבּלום און קולבע; אינעם ליטיניש-ענגליש-יידישן ווערטערביכל ברענגען מיר אָבער נאָר צוויי. אַט דאָס ווערטערביכל איז, הייסט עס, נאָרמאַטיוו און סעלעקטיוו, בשעת דער געוויקסן- און מקורים-ווייזער איז דעסקריפֿטיוו און מיט אַ נטיה צו אויסשעפֿיקטן.

### 3. דער שליסל פֿון פרט־נעמען

דאָס דריישפראַכיקע ליטיניש־ענגליש־יידישע ווערטערביכל אין געווי ברענגט 4288 יידישע עקויוואַלענטן פֿון ליטיניש־אינטערנאַציאָנאַלע טערמינען, אַריינגערעכנט סינאָנימען און וואַריאַנטן. פֿאַקטיש קען אָבער אַיטלעכער ניצער פֿון געווי וויסן דעם יידישן נאָמען פֿון אַ סך מער ווי 4288 געוויקסן. ווי אַזוי? לאַמיר זאָגן, עמעץ לייענט ערגעץ וועגן דעם געוויקס *Cytisus austriacus/Austrian Broom* און ער פֿרעגט זיך, „ווי איז עס אויף מאַמע־לשון?“. ער גיט אַ קוק אין אונדזער ליטיניש־ענגליש־יידישן ווערטערביכל לויטן אַלפֿאַבעטישן סדר און ער זעט, אַז *Cytisus austriacus* איז אויף יידיש באַבובים, אָבער קיין זגאַלנאָמען פֿאַר *Cytisus austriacus* איז דאָרטן נישטאָ. דאָרף ער אַ קוק טאָן אינעם שליסל פֿון פרט־נעמען דאָ ווייִטער, וועט ער זען: עסטרייכש *Austriacus/Austrian*. דאָס איז דער פֿאַרענפֿער פֿונעם פֿראַבלעם: איינס און איינס איז צוויי – עסטרייכש פֿלוס באַבובים איז עסטרייכשער באַבובים. אמת, דער מענטש דאָרף קענען אַ מינימום יידישע גראַמאַטיק און וויסן, אַז בויס, און במילא באַבובים, איז לשון־זכר, במילא נישט סתם „עסטרייכש“, נאָר עסטרייכשער באַבובים. אויב, ווידער, דער באַניצער פֿון געווי לערנט זיך ערשט יידיש און ר'איז נאָך נישט זיכער מיטן גראַמאַטישן מין פֿון בויס און במילא פֿון באַבובים, איז קען ער נאָכקוקן אינעם געוויקסן־ און מקורים־ווייזער, וועט ער שוין זען, אַז ס'איז דער באַבובים.

אָוודאי, אינעם נאָר וואָס געברענגטן משל קען אַ גוטער יידיש־ און ענגליש־ קענער זיך באַגייין אַנעם שליסל פֿון פרט־נעמען, וואָרן ער ווייסט דאָך, אַז עסטרייכש אָדער עסטרייכיש איז דער אַקעגענער פֿונעם שייכדיקן ענגלישן וואָרט. פֿונדעסטוועגן איז גוט זיך צו באַניצן מיט אַט דעם שליסל, וואָרן אַ מאָל קענען זיך מאַכן סורפֿריזן. פֿון וואַנעט, אַ שטייגער, זאָל דער ניצער פֿון געווי וויסן, אַז כאַטש ווי אַ היסטאָרישער און געאָגראַפֿישער טערמין איז דער עקויוואַלענט פֿון *Pannonicus* אויף יידיש פֿאַנאַניש, איז עס אין גבֿול פֿון דער באַטאַנישער טערמינאָלאָגיע גאָר אונגעריש אַ פֿלל, מיט דער הילף פֿונעם שליסל פֿון פרט־ נעמען ברייטערט זיך אויס דער היקף פֿון דער טערמינאָלאָגיע מיט נאָך הונדער־ טער זגאַלן.

מיר חזרן איבער: אויב מע וויל וויסן, ווי סע איז אויף יידיש דער רעקאָמענדירטער נאָמען פֿאַר אַזוינע געוויקסן ווי *Calendula palaestina*, *Ligustrum amurense*, *Atriplex tatarica*, *Fritillaria arabica*, דאָרף מען נאָכקוקן ווי איז אויף יידיש די ערשטע העלפֿט פֿונעם צווייגלידיקן נאָמען, דאָס הייסט דער נאָמען פֿון מין:

Calendula, Ligustrum, Atriplex, Fritillaria. דערנאָכדעם דאַרף מען געבן אַ קוק אינעם שליסל פֿון פרט־נעמען דאָ ווייטער, וועט מען וויסן די תּשׁוּבָה אויף דער שאלה: ארץ־ישׂראלדיק ראש־חודשל, אַמורער ליגוסטער, טאַטערשע לאַבעדע, אַראַבישער קרוינקווייט.

אויף ווי ווייט דער שליסל פֿון פרט־נעמען ברייטערט אויס דעם פֿאַרנעם פֿון דער יידישער באַטאַנישער נאַמענקלאַטור קען מען ווייזן מיט אַזאַ משל: דאָס דריישפּראַכיקע ווערטערביכל אין געווי ברענגט צוואַנציק זגאַלן רויז. מיט דער הילף פֿונעם שליסל פֿון פרט־נעמען קען מען אַבער געוואָר ווערן אויך די יידישע נעמען פֿון: Rosa alberti, R. arkansana, R. arnoldiana, R. aschersoniana, R. banksiae, R. barbierana, R. beggeriana, R. borboniana, R. bruanti, R. brunoni, R. californica, R. carolina, R. chinensis, R. damascena, R. davidi, R. davurica, R. duponti, R. engelmanni, R. fargesii, R. forrestiana, R. francofurtana, R. gallica, R. hawrana, R. heckeliana, R. helenae, R. hemsleyana, R. henryi, R. hibernica, etc., etc. דהיינו: אַלבערטס רויז, אַרקאַנסער רויז, אַרנאָלדס רויז, אַשערסאַנס רויז, באַנקס' רויז, באַרביע'ס רויז, בעגערס רויז, בורבאַ'נס רויז, ברואַ'נטס רויז, בראַונס' רויז, קאַליפֿאָרניער רויז, קאַראַלינער רויז, כינעזישע רויז, דמשקער [DAME'SEKER] רויז, דאַווידס רויז, דאַאָרישע רויז, דופּאַ'נטס רויז, ענגלמאַנס רויז, פֿאַ'רגעסעס רויז, פֿאַרעסטס רויז, פֿראַנקפֿאַרטס רויז, פֿראַנצייזישע רויז, האַוואַ'נס רויז, העקלס רויז, העלענעס רויז, העמסליס רויז, הענריס רויז, אירלענדישע רויז און נאָך און נאָך - מסתּם נאָך אַן 80-90 נעמען.

## 4. דער געאָגראַפֿיש־עטנישער זוכצעטל צו באַטאַנישער טעמינאָלאָגיע

די דאָ אויסגערעכנטע רשימה איז תמיד חל אויף זגאל־נעמען, נישט אויף קיין נעמען פֿון מינים. זי איז אויסן צו קענען דערגיין דעם נאָמען פֿון אַ סך הונדערטער געוויקסן, וואָס זיי זענען אין אונדזער ליטיניש־ענגליש־ייִדישן באַ־טאַנישן ווערטערביכל נישט אויסגערעכנט.

לויטן טיטל קען מען זען, אַז די רשימה נעמט אַרום נעמען פֿון מקומות און פֿעלקער. אין דער אמתן נעמט זי אַרום אויך עטלעכע נעמען פֿון מענטשן (באַטאַ־ניקערס א"א), וואָס מע האָט נאָך זיי אָנגערופֿן אַ געוויקס.

אַ וויכטיק באַוואָרעניש. ווי שוין געזאָגט, דאָרף מען די געאָגראַפֿיש־עטנישע רשימה ניצן נאָר אויב מע זוכט דעם ייִדישן נאָמען פֿון אַ געוויקס און מע געפֿינט אים נישט אין אונדזער ליטיניש־ענגליש־ייִדישן באַטאַנישן ווערטערביכל. אין אַט דעם טערמינאָלאָגישן ווערטערביכל זענען דאָך דאָ פֿאַלן וווּ די עקויוואַלענץ איז אַ פֿאַרשטערטע. *Quercus halepensis*, למשל, איז אין דעם ווערטערביכל נישט „אַלעפּער דעמב“, נאָר ירושלימער דעמב, פּונקט ווי אויף עברית. אין דעם שייכות – אַ טשיקאָווע פרטל. ווען כ'האַב געלייענט געאַבאַטאַנישע אָפּמשלונגען האָב איך ערגעץ געלייענט, אַז דער *Quercus halepensis* וואַקסט אויף די וועגן וואָס פֿירן קיין ירושלים, האָב איך זיך געקלערט: פֿאַר וואָס זאָלן מיר אויף מאַמע־לשון דעם בוים אָנרופֿן „אַלעפּאַ־דעמב“ צי „אַלעפּער דעמב“ און דערמיט „אַפּגעבן פֿבֿוד“ דער סירישער שטאַט? אַמאָי לאַמיר בעסער אויף אַ ייִדישלעכן שטייגער עס פֿאַרבינדן מיט ירושלים, ובפֿרט, אַז סע וואַקסט דאָך נישט נאָר אין אַלעפּאַ, נאָך אויך אין ירושלים? איז געבליבן עס אָנצורופֿן ירושלימער דעמב. אַ צייט שפּע־טער זענען מיר געווייער געוואָרן פֿונעם מגדיר לצמחי ארץ ישראל, אַז אויף עברית איז עס טאַקע אלוו ירושלימי. דערנאָך האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז בן־גוריון און בן־צבי האָבן אין זייער געאָגראַפֿיע פֿון ארץ־ישראל עס אויף ייִדיש אָנגערופֿן ירושלימער דעמב. אַ טשיקאָווער פֿאַל פֿון העטעראָגענעז.

Aaronis	Aaron's	אהרנס [ARNS]
Abyssinic(us/a/um)	Abyssinian; Ethiopian	אַביסי'ניש
Aegyptiac(us/a/um)	Egypt(ian)	מי'צריש
Aethiopic(us/a/um)	Ethiopian	עטיאָפֿיש



Aetnens(is/e)	Aetna	ע'טנע-
African(us/a/um)	African	אַפֿריקאַנער
Alaskan(us/a/um)	Alaska	אַלאַסקער
Albanic(us/a/um)	Albanian	אַלבאַניש
Alberti	Albert	אַלבערטס
Alexandrin(us/a/um)	Alexandria	אַלעקסאַנדרי'נער
Allepic(us/a/um)	Aleppo	אַלע'פער
Alleghehiens(is/e)	Allegany	אַלעגאַנ'נער
Alpin(us/a/um)	Alpine	אַלפֿן-
Altaic(us/a/um)	Altai	אַלטאַי'ער
Amalecitan(us/a/um)		עמלקיש [AMOLE'YKISH]
American(us/a/um)	American	אַמעריקאַנער
Amurens(is/e)	Amur	אַמור'ער
Anatolic(us/a/um)	Anatolian	אַנאַטאָליש
Andin(us/a/um)	Andes	אַנדיש
Angolens(is/e)	Angola	אַנגאָל'ער
Antarctic(us/a/um)	Antarctic	אַנטאַרקטיש
Arabic(us/a/um)	Arabian	אַראַביש
Arctic(us/a/um)	Arctic	אַרקטיש
Arizonic(us/a/um)	Arizona	אַריזאָנ'נער
Arkans(us/a/um)	Arkansas	אַרקאַנסער
Armandi	Armand	אַרמאַנדס
Armeniac(us/a/um)	Armenian	אַרמעניש
Arnoldi	Arnold	אַרנאָלדס
Ascalonic(us/a/um)		אַשקלונער [AShKELO'NER]
Aschersonian(us/a/um)	Ascherson	אַשערסאָנס
Asiatic(us/a/um)	Asia(n)	אַזיאַטיש
Atlantic(us/a/um)	Atlantic	אַטלאַנטיש
Aucheri	Aucher	אַשע'ס
Audleyens(is/e)	Audley	אַדליס
Austral(is/e)	Southern	דרומדיק [DO'REMDIK]
Austriac(us/a/um)	Austrian	ע'סטרייכ(י)ש
Babylonic(us/a/um)	Babylonian	בבלי- [BOVL]
		/ בבליש [BA'VLISH]
Balfour	Balfour	באַלפֿורס
Baltic(us/a/um)	Baltic	באַלטיש
Banksiae/Banksian(us/a/um)		באַנקס'
Barbieran(us/a/um)	Barbier	באַרביע'ס
Baroni	Baron	באַראָנס
Beadley	Beadle	בידל'ס
Beaumontiana	Beaumont	באַמאָנטס
Bebbiana	Bebb	בעבס
Beggerian(us/a/um)	Begger	בע'גערס
Benderi	Bender	בע'נדערס

Bermudian(us/a/um)	Bermuda	בערמו'דער
Bersabeens(is/e)		באר־שבער [BERShe'VeR]
Berythe(us/a/um)	Beirut	ביירו'טער
Bessarabic(us/a/um) <sup>1</sup>	Bessarabian	באַסאַראַ'בער
Bethlemitic(us/a/um)	Bethlehem	בית־לחם־ [BE(Y)SLE'KhEM]
Boissieri	Boissier	בואַסיע'ס
Borbonian(us/a/um)	Bourbon	בורבאָ'נס
Boreal(is/e)	Northern	צפֿונדיק [TSO'FNDIK]
Boydi	Boyd	בוידס
Borysthenic(us/a/um)	Dniepr	דניעפֿ־
Braziliens(is/e)	Brazil	בראַזיל'יש
Bruanta	Bruants	ברואַנטס
Bucharic(us/a/um)	Buchara	בוכאַ'רער
Bucovinens(is/e)	Bukovina	בו'קעווינער
Brunoni	Browns	בראָנס
Byzantin(us/a/um)	Byzantine	ביזאַנטיניש
Caelesyriac(us/a/um)	Syrian	סי'ריש
Californic(us/a/um)	California	קאַליפֿאָ'רניער
Canadens(is/e)	Canada	קאַנאַ'דער
Canariens(is/e)	Canary	קאַנאַ'ריש
Cantabric(us/a/um)	Cantabrian	קאַנטאַ'ברי <sup>2</sup>
Capens(is/e)	Cape	קאַ'פלענדיש
Caracasian(us/a/um)	Caracas	קאַראַ'קאַסער
Caramanic(us/a/um)	Crimean	קרי'מער
Carelic(us/a/um)	Carelian	קאַרע'ליש
Carolin(us/a/um);	Carolina	קאַראַליני'נער
Carolinens(is/e)		
Carpathic(us/a/um)	Carpathian	קאַרפּאַ'טיש
Carmeli		כּרמלס [KARMLS]
Caucasic(us/a/um)	Caucasian	קאַווקאַז'יש
Chiliens(is/e)	Chilean	טשילע'נער
Chinens(is/e)	Chinese	כינעז'יש
Cocksi	Cooks	קאָקס'
Columbian(us/a/um)	Columbia	קאָלו'מביער
Constantinopolitan(us/a/um)		סטאַמבֿל־
Coulteri	Coulter	קוילטערס
Cretic(us/a/um)	Crete	קרע'טיש
Croatic(us/a/um)	Croatian	קראַאַ'טיש
Cyprian(us/a/um)	Cyprus	קפּריסין־ [KAFRI'SN] / קי'פּראַס־
Dalmatic(us/a/um)	Dalmatian	דאַלמאַ'טיש

(1) אין איין סאָוועטישן מקור אויסגעלייגט Basarabicum.  
 (2) נאָך אַ פּראָווינץ אין שפּאַניע. די העברעיִשע באַטאַניקערס האָבן עס געקערט פּלאַנטערן מיט קאַלאַבריע – אַ פּראָווינץ אין איטאַליע. במילא האָבן זיי דעם זגאַל אָנגערופֿן (Calabric(us/a/um)).

Damascen(us/a/um)	Damascus	דמשקער [DAME'SEKER]
Danubial(is/e)	Danube	טינע-
Davidi	David	דאווידס
Davisianum	Davis	דיי'ויסעס
Davuric(us/a/um) <sup>3</sup>	Dahurian	דאור'יש
Dniproic(us/a/um)	Dniepr	דניעפ-
Domingens(is/e)	Dominican	דאמיניקא'נער
Duponti	Dupont	דופאָנטס
Durandi	Durand	דוראָנדס
Edume(us/a/um)		אדומער [EDO'YMER]
Ehrenbergi	Ehrenberg	ע'רנבערגס
Eigii	Eig	אייגס
Engelmanni	Engelmann	ע'נגלמאָנס
Erdelii	[Erdel]	ע'רדעלס
Etrusc(us/a/um)	Etruscan	עטרוסקיש
Euphratic(us/a/um)	Euphrates	פרת- [PROS]
Europae(us/a/um)	European	אייראָפע'יש
Euxim(us/a/um)	Black Sea	שוואַרץ'ימיק [..YA'MIK]
Faktorovskyi	[Faktorovsky]	פאָקטאָראָ'וסקיס
Fargesi	Farges	פאָרגעסעס
Floridan(us/a/um)	Florida	פלאָרידער
Formosan(us/a/um)	Formosa	פאָרמאָזער
Forrestiana	Forrest	פאָרעסטס
Francofurtana	Frankfort	פראַנקפאָרטס
Galilae(us/a/um)		גלילער [GO'LELER]
Gallic(us/a/um)	French	פראַנצייזיש
Gennesaretan(us/a/um)		כנרת- [KINE'RES]
Georgian(us/a/um)	Georgia	דזשאָ'רדזשיער
German(us/a/um)	German	דייטש'לענדיש
Gileadens(is/e)	Gilead	גלעדער [GI'LODER]
Graec(us/a/um); Graecizans	Grecian	גרע'קיש
Guadelupens(is/e)	Guadeloupe	גוואַדעלו'פער
G(u)ayan(us/a/um)	Guiana	גוויאַ'נער
Halepens(is/e)	Aleppo (see also Allepic)	אַלע'פער
Hawrana	Hawran	האַ'ווראַנס
Hebronic(us/a/um)	[Hebron]	חברונער [KhE'VRENER]
Heckeliana	Heckel	העקלס
Heldreichi	Heldreich	הע'לדרייכס
Helena	Helene	העלע'נעס
Hellenic(us/a/um)		גרע'קיש
Hemsleyana	Hemsley	הע'מסליס
Henryi	Henry	הע'נריס

Hermon(is/e)		[KhE'RMEN] הרמון-
Hibernic(us/a/um)	Irish	איירלענדיש
Hierochuntin(us/a/um)	Jericho	[YERI'KhER] יריחור
Hierosolymitan(us/a/um)	Jerusalem	[[YE)RESH)ELA'YEMER] ירושלימער
Highdownens(is/e)	Highdown	הינדאָונער
Himalayan(us/a/um)	Himalaya	הימאַלי'ער
Hispanic(us/a/um)	Hispania; Spanish	שפּאַניש
Hulens(is/e)		[KhU'LE] חולה-
Iberic(us/a/um)	Iberian	איבעריש
Illinoens(is/e)	Illinois	אילינוי'ער
Illyric(us/a/um)		איליריש
Indic(us/a/um)	India	אינדיש
Israelonic(us/a/um)		[I'ZREEL] יזרעאל-
Italic(us/a/um)	Italian	איטאַליעניש <sup>4</sup>
Ithaburens(is/e)	Tabor	[TO'BERER] תבורער-
Ivorens(is/e)	Ivory Coast	העלפּאַנדביין-ברעגער
Jacksoni	Jackson	דזשע'קסאָנס
Japponic(us/a/um)	Japanese	יאַפּאַניש
Jordanicol(us/a/um)	Jordan	[YA'RDN] ירדן-
Judaic(us/a/um)	Judea	<sup>5</sup> [Y(EH)U'DER] יהודה
Kochiana	Koch	קאָכס
Kahiric(us/a/um); Kahirin(us/a/um)	Cairo	קאַהירער
Korean(us/a/um); Koraiens(is/e)	Korean	קאָרע'ער
Kurdic(us/a/um)	Kurd	קורדיש
Labradoric(us/a/um)	Labrador	לאַבראַדאָרער
Laconic(us/a/um)		גרע'קיש
Lapponic(us/a/um)	Lapland	לאַפּלענדיש
Libani; Libanotic(us/a/um)	Lebanon	[LEVO'NEN] לבנון-
Ligustic(us/a/um)		ליגוריש
Lithuanic(us/a/um)	Lithuania	ליטוויש
Lodomeriens(is/e)		לודמערער
Louisian(us/a/um)	Louisiana	לויזיאַ'נער
Luchuens(is/e)	Luchu	לויטש-'
Luciae	Lucia	לויציעס
Lusitanic(us/a/um)	Portuguese	פּאָרטוגאַ'לער
Lybic(us/a/um)	Libya	ליביש
Macouni	Macoun	מאַקונ'נס
Madagascariens(is/e)	Madagascar	מאַדאַגאַ'סקאַרער
Malyi	Maly	מאַליס

(4) אין דער פּאָלקשפּראַך: [TALE'YNISH].

(5) כאַטש דער מענער-נאָמען יהודה ווערט אַרויסגעערעדט [YU'DE/YI'DE].

Manca	Mancos	מאַנקאַסעס
Mandshuric(us/a/um)	Manchurian	מאַנדזשור'ער
Marcyona	Marcy	מאַרציס
Marilandic(us/a/um)	Maryland	מערילענדיש
Maris-mortui	Dead Sea	ים-המלח [YAMAME'YLEKh]
Martinicens(is/e)	Martinique	מאַרטיניקער
Mauritanic(us/a/um)	Mauritania	מאיריטאַניש
Maximowicziana	Maximowicz	מאַקסימאַוויטשעס
Mediterrane(us/a/um)	Mediterranean	מיטל-ים [YAM]
Memphitic(us/a/um)	Memphis	מעמפ'יסער
Merkusi	Merkus	מערקוסעס
Mesopotamic(us/a/um)		מעסאָפּאָטאַמיש
Mexican(us/a/um)	Mexico	מעקסיקאַנער
Michiganens(is/e)	Michigan	מישיגאַן
Missouriens(is/e)	Missouri	מיזורי-
Moabitic(us/a/um)		מואַבער [MO'YEVEr]
Mohavens(is/e)	Mohave	מאָהאַווער
Moldavic(us/a/um)	Moldavian	מאָלדעווער
Mongolic(us/a/um)	Mongolian	מאָנגאָליש
Monspelias(us/a/um); Monspessulan(us/a/um); Monspeliens(is/e)	Montpelier	מאָנפּעליע'ער
Montanens(is/e)	Montana	מאָנטאַנער
Montezumae	Montezuma	מאָנטעזומאַס
Mukacens(is/e)	Mukacevo	מיינקאַטשער
Napaulens(is/e)	Nepal	נעפּאַלער
Narbonens(is/e)	Narbonne	נאַרבאָנער
Natalens(is/e)	Natal	נאַטאַלער
Nazaren(us/a/um)	Nazareth	נצרתער- [NETSE'RESER]
Negevan(us/a/um)	Negev	נגב'ער- [NE'GEVER]
Nepalensis	Nepal	נעפּאַלער
Nevadens(is/e)	Nevada	נעוואַדער
Nilotic(us/a/um)	Nile	ניל-
Novae Angliae	New England	ניי-ענגלאַנדיש
Novomexican(us/a/um)	New Mexican	ניי-מעקסיקע-
Novo-zelandic(us/a/um)	New Zealand	ניי-זעלענדיש
Nubic(us/a/um)	Nubian	נוביש
Nutkan(us/a/um)	Nootka	נוטקער
Nyasic(us/a/um)	Nyassa	ניאַסער
Occidentalis	Western	מערבדיק [MA'YREVDIK]
Oregan(us/a/um)	Oregon	אָרעגאָנער
Oriental(is/e)	Oriental	אָריענטאַליש
Ozarken(is/e)	Ozark	אָזאַרקער
Pacific(us/a/um)	Pacific	פּאַציפ'יש

Palaestin(us/a/um)	Palestine	ארץ-ישׂראל- [ERTSISRO'L]
Pannonic(us/a/um)	Hungarian	אונגעריש
Patagonic(us/a/um)	Patagonian	פאטאגאניש
Pennsylvanic(us/a/um)	Pennsylvania	פענסילוואניער
Persic(us/a/um)	Persian	פערסיש
Peruvian(us/a/um)	Peru/Peruvian	פערווויאניער
Philippinens(is/e)	Philippine	פיליפיניער
Philistae(us/a/um)		פלישתיש
Phoenice(us/a/um)	Phoenician	פֿעניקיש
Polonic(us/a/um)	Poland; Polish	פּויליש
Pontic(us/a/um)	Black Sea	שוואַרץ־ימיק [...YA'MIK]
Pyrenaic(us/a/um); Pyrenae(us/a/um)	Pyrenees	פירענעזיש
Roman(us/a/um)	Roman	רוימיש
Sargenti	Sargent	סאַרדזשענטס
Ruthenic(us/a/um)	Ruthenian	קריזניער
Sachalinens(is/e)	Sakhalin	סאַכאַליניער
Savranic(us/a/um)	Savran	סאַווראַניער
Saximontan(us/a/um)	Rocky Mountain	ראַקיבערגיש
Schimperi		שימפּערס
Senegalens(is/e)	Senegal	סענעגאַלער
Sharonens(is/e)	Sharon	שרונער [ShO'RENER]
Sibiric(us/a/um)	Siberian	סיבירער
Sicul(us/a/um)		צידונער [TSIDO'YNER]
Sikkimens(is/e)	Sikkim	סיקימער
Sinaic(us/a/um)	Sinai	סיניער [SI'NAYER]
Sinens(is/e)	Chinese	כינעזיש
Sitchens(is/e)	Sitka	סיטקער
Sonomens(is/e)	Sonoma	סאָנאַמער
Sudanens(is/e)	Sudan	סודאַניער
Surinamens(is/e)	Surinam	סורינאַמער
Suecuc(us/a/um)	Swedish	שוועדיש
Syriac(us/a/um)	Syrian	סיריש
Tabernaemontan(us/a/um)	Mount Tabor	תבור- [TO'BER]
Taitens(is/e)	Tahiti	טאַהיטער
Taiwanens(is/e)	Formosa/Formosan	טאַיוואַניער
Tataric(us/a/um)	Tatarian	טאַטער(יש)
Telavivens(is/e)	Tel Aviv	תל־אַבֿיבֿער [TELO'VEVER]
Tennesseeens(is/e)	Tennessee	טענעססיער
Texan(us/a/um)	Texas	טעקסאַניער
Thebaic(us/a/um)	Egyptian	מיצריש
Tiberiad(is/e)	Tiberian	טִבֿריהר [TVE'RYER/TVA'RYER]

Tibetic(us/a/um)	Himalayan	טיבע'טער
Transjordanic(us/a/um)	Transjordan [EYVERAYA'RDENER]	עבר'הירדנער
Transylvanic(us/a/um)	Transylvania	זי'מבערגער
Tripolitan(us/a/um)		טריפאָליטאַ'נער
Tsingtanens(is/e)	Tsingtau	צינגטאַ'ר
Tyriac(us/a/um)	Dniestr	(נ)ע'סטער-
Ucranicus		קר'יי'נער
Utahens(is/e)	Utah	יו'טער
Vancouverian(us/a/um)	Vancouver	וואַנקו'ווערער
Vermontan(us/a/um)	Vermont	ווערמאָ'נטער
Virginian(us/a/um) <sup>7</sup>	Virginia	ווירדזשי'ניער
Volhynic(us/a/um)	Volhynia	וואָלי'נער
Washingtonian(us/a/um)	Washington	וואַשינגטאָנער
Warburgii	Warburg	וואַרבורגס
Yukonens(is/e)	Yukon	יו'קאָנער
Yunnanens(is/e)	Yunnan	יו'נאַנער
Zeylanic(us/a/um)	Ceylon	שרי-לאַנקער
Zion(is/e)	Zion	ציון- [TSI'YEN]
Zoharyi	Zohar	זאָהאַרס

(7) פֿאַראַן אויך פֿאַלן, וווּ דער יידישער עקוויװאַלענט פֿונעם דאָזיקן ליטענישן וואָרט איז אויף יידיש **בתולה**, אָבער יענע פֿאַלן זענען בײַ אונדז אויסגערעכנט אין ווערטערביכל.

## 5. וועגן געוויקסן און מקורים-ווייזער

### (א) זיין מהות

דער געוויקסן און מקורים-ווייזער איז אין תוך אַרײַן עטלעכע זאַכן מיט אַ מאָל:

(1) אַ שליסל וואָס ווייזט פֿון וואַנעט מיר האָבן געשעפט די טערמינען וואָס מיר ברענגען אין געווי (זען פֿאַר' 3 דאָ ווייטער), אָדער אויף וואָסער סמך מיר האָבן זיי אַרײַנגעברענגט אין ייִדיש: אינטערנאַציאָנאַלע טערמינען, לײַווערטער פֿון אַנדערע לשונות, נײַשאַפֿונגען.

(2) אַ ייִדישער זוכצעטל צו געווי - סײַ פֿון די טערמינען וואָס זיי ווערן אויסגערעכנט אינעם לײַטניש-ענגליש-ייִדישן ווערטערביכל ווי רעקאַמענדירטע טערמינען, סײַ פֿון די טערמינען וואָס אין די אַנדערע טײַלן פֿון געווי. ווי אַזוי צו ניצן דעם זוכצעטל - זען דאָ ווייטער דאָס קאַפיטעלע (ד), „אַפּשיקן“.

(3) אַן אינווענסאַר פֿון אַלע שײַכדיקע ווערטער, וואָס ס'איז אונדז געראָטן אָפּצוזוכן אינעם ייִדישע שבעל-פה און שבכתב: (א) די הונדערטער באַטאַנישע טערמינען פֿון ייִדישע לערנביכלעך פֿון באַטאַניק, ביאָלאָגיע, געאָגראַפֿיע און טעכנאָלאָגיע; האַנטביכלעך פֿון גערטנערייַ, סעדערייַ, מעדיצינישע געוויקסן און אַגריקולטור; ווערטערביכלעך; נסיעות-אַפּמשלונגען; (ב) די פּשוט-פֿאַלקישע, ווינציקער פּרעציע עטנאָבאַטאַנישע נאָמענקלאַטור געשעפט פֿון אַ סך צענדליקער אינפֿאַרמאַטאָרן און פֿון דער ייִדישער לײַטעראַטור; (ג) ווערטער וואָס זעען אויס ווי נעמען פֿון געוויקסן, אָבער זענען עס אין דער אמתן נישט. (בנוגע ווערטער, וואָס ס'איז געווען אַ ספֿק צי זיי זענען באמת נעמען פֿון געוויקסן, האָט דער צונויפֿשטעלער פֿון געווי זיך געוואָנדן צו די שרײַבערס, וואָס האָבן אָט די ווערטער געניצט, און זיך בײַ זיי נאָכגעפֿרעגט, צי דאָס און דאָס וואָרט איז טאַקע דער נאָמען פֿון אַ געוויקס, אָדער נאָר אַ פּאַעטישע אָפּמשלונג פֿון אַ געוויקס צי אַ פֿורעמונג פֿאַר אַן איינמאָליקן עפֿעקט. אויב די שײַכדיקע שרײַבערס האָבן זיך שוין געהאַט געפֿעלט, זענען געבליבן ספֿקדיקע פֿאַלן.) לאַמיר זאָגן, ווען מיר געפֿינען בײַ שלום-עליכמען (קליינע מענטשעלעך מיט קליינע הענט, נײַ, 1918, ז' 75) באַלעבאַטישער רעטעך און לײַטישער קנאַבל, לײַגט זיך אויפֿן שכל, אַז ס'איז אַ חכמהדיקער זאָג, טײַטש 'היפּש גרויס', אָבער נישט תמיד איז אין לשון-זאַכן שײַך דער „לײַגט-זיך-אויפֿן-שכל“. אַ סך מאָל איז דער שכל עפעס מחײבֿ און דאָס מענטשלעכע לשון מאַכט זיך דערפֿון נישט-וויסנדיק. די ווערטער וואָס כאַפֿן דעם



אָנבליק פֿון אַ באַטאַנישן טערמין, אָבער דאָס אויג גענאַרט, האָבן מיר באַצייכנט מיט די קירצונגען: נב"ט [= נישט קיין באַטאַנישער טערמין] און פ"ל [= פּאַעטיש לשון]. אַפֿילו אַזאַן אומאַפֿרעגלעכער בוים ווי דער ניטלבוים איז דאָך אין תּוֹך אַרײַן נישט קיין באַטאַנישער, נאָר אַ קולטור־היסטאָרישער טערמין, כאַטש בײַ סטוטשקאָוס אוצר פֿון דער ייִדישער שפּראַך פֿיגורירט ער צווישן די נעמען פֿון געוויקסן.

אינטערנאַציאָנאַלע טערמינען ברענגען מיר אינעם מקורים־ווייזער בדרך־כלל נאָר אויף וויפֿל זיי קומען פֿיר אין ייִדישן באַניץ בעל־פהּ צי בכתבּ (נימפּעע) אינעם זשורנאַל די גאַלדענע קייט, פֿיקוס אין סאָוועטיש היימלאַנד, ציסטוס אין צאַנינס ייִדיש־העברעיִשן ווערטערבוך), אַרײַנגערעכנט דאָס ליטיניש־ענגליש־ייִדיש ווערטערביכל וואָס אין געווי. די צאַל געוויקסן מיט אינטערנאַציאָנאַלע (ליטיניש־גרעקישע) נעמען איז דאָך אַזוי גרויס, אַז סע קען גאָר נישט געמאַלט זײַן זיי אַלע, - אָדער אַפֿילו אַ פֿיפֿטל, אַפֿילו אַ הונדערט־חלק - אויסצורעכענען. די ייִדישע שפּראַך איז אָבער אַפֿן צו אינטערנאַציאָנאַלע וויסנשאַפֿטלעכע טערמינען, איז דאָרף מען נישט דרינגען, אַז אויב אַן אינטערנאַציאָנאַלער טערמין איז נישט פֿאַרצייכנט אינעם מקורים־ווייזער פֿון געווי, טאָר מען אים אין ייִדיש נישט באַניצן. דאָס יאָ: מיר וואָלטן נישט געהייסן ניצן אַן אינטערנאַציאָנאַלן טערמין דאָרטן, וווּ מיר האָבן אַן אייגענעם. צו וואָס, אַ שטייגער, דעם אינטערנאַציאָנאַליזם, „אַראַכיס“, וואָס אין סאָוועטישע מקורים (אָדער, „אַראַכיס היפּאָגעע“), ווען מיר האָבן דערפֿאַר אַזוינע ייִדישלעכע עטנאָבאַטאַנישע טערמינען ווי רביניסלעך, משה־בינוניסלעך, שטרויענע ניסלעך, אַרץ־שׂוואַלניס, אַמעריקאַנער ניסלעך, מאַראַקאַנער ניסלעך, פֿיסטאַשקעס, סטאַשקעס אַאָז״ו. (ווי נאָרמירטע טערמינען פֿאַר דער תּכלית־פּראָזע רעקאַמענדירן מיר נאָר צוויי: רבי־ניסלעך און סטאַשקעס; די אַנדערע - גלייכרעכטיקע סינאָנימען, על־כל־פּנים אין דער בעלעטריסטיק, פּאַעזיע און אין לשון־שבעל־פהּ.)

בײַ די זגאַלן, וואָס זייער וויסנשאַפֿטלעכער נאָמען הייבט זיך אָן מיט סתּם, געוויינטלעך, גאָרטן, עסעוודיק, מעדיציניש, רבֿואַהודיק) אַאָז״ו, לאָזט מען אין דער שמועס־שפּראַך אַדורך אַט דעם ערשטן עלעמענט פֿונעם נאָמען, ווי מיר האָבן שוין דערמאַנט (אינעם קאַפּיטעלע „וועגן ליטיניש־ענגליש־ייִדישן ווערטערביכל“). דאָס גערעדטע לשון איז דאָך טערמינאַלאָגיש צימצומדיקער (אָבער דערפֿאַר אויך אומפרעציזער) פֿון דער אַקוראַטער וויסנשאַפֿטלעכער פּראָזע. מיר פֿאַרצייכענען אַט די נעמען הן אונטערן ספּעציפֿישן צוגאַב סתּם, געוויינטלעך אַאָז״ו, הן אונטערן געקירצטן נאָמען, ד״ה אַן דעם ספּעציפֿישן צוגאַב.

## (ב) דער סדר

אינעם געוויקסן־און מקורים־ווייזער זענען די נעמען פֿון געוויקסן אויסגעשטעלט לויטן אַלף־בית. דערביי דאָרף מען אָבער געדענקען:

- 1) מיר אינגאָרירן די דייטשמערישע שטומע עין און שטומע הא, ווי אויך די פֿאַרעלטערטע שטומע יוד בײַם סוף אָדער נאָענט צום סוף פֿונעם וואָרט. ווען דאָס שטומע אות איז אָבער אין איינעם פֿון די ערשטע צוויי טראַפֿן, לאָזט עס זיך נישט אינגאָרירן, וואָרן ס'באַקומט זיך אַ מיכשול פֿאַרן אַלפֿאַבעטישן סדר. דעמאָלט מאַכן מיר אַן אָפּשיק (!באַרענבוים. זען באַרנבוים).

(2) ביים פֿאַרצייכענען ווערטער פֿון ליפֿשיצעס ווערטערביכלעך רעכענען מיר זיך נישט מיט טייל פֿון זיינע אָרטאָגראַפֿישע עקספּערמענטן: א מיט אַ דיאַרעז (צוויי פינטלעך האַריזאָנטאַל פֿון אויבן, פֿאַר /U/ וואָס אין צפֿון ווערט עס אַרויסגערעדט (/O/) און י מיט אַ פינטל איבערן אות (פֿאַרן דרומדיקן /I/, וואָס ווערט אין צפֿון געלייענט /U/).

(3) פֿון באַקוועמקייט און אונפֿיצירטקייט וועגן האַבן מיר אַדורכגעפֿירט געוויסע אויסגלייכן: אַלץ איינס צי אינעם שייכדיקן מקור הייסט דאָס געוויקס בלאַ, בלוי, אָדער בלאָו; גראַ, גרוי, אָדער גראָוו; האַבן מיר זיי אומעטום ציטירט ווי בלאַ, און גראַ, ווער סע'ט וועלן וויסן אַקוראַט דעם וואַריאַנט וואָס אין מקור, וועט זיך מוזן מטריח זיין צום מקור. אויך אַלע דעריוואַטן מיט פּאַשע, פּאַשע, פֿוטער, פֿיסער, פֿוראַזש, קאַרמע, און קאַרעמ, האַבן מיר געשטעלט אונטער פּאַשע, אָבער דערביי אַנגעוויזן איינגערינגלטערהייט די פֿאַרמע וואָס אין מקור. אַגב: דער געאַגראַפֿישער פֿאַרשפּרייט פֿונעם עלטערן, ייִחוסדיקערן פּאַשע (אַרויסגערעדט /PUSHe/), איז מערבֿ-פּוילן; דאָס ניערע פּאַשע איז אַנגענומען אויף מירזח פֿון דער פּאַשערטעריאַיע.

אינעם ליטיניש-ענגליש-ייִדישן ווערטערביכל קומט דער אַדיעקטיוו פֿריער: ווייסער טענענבוים, אינעם געוויקסן און מקורים-וויזער בדרך-כלל אויך אזוי. ביי די נעמען פֿון סאַרטן אויפֿס, גאַרטנוואַרג און תּבואה איז אָבער אַ צרה: אין טייל מקורים קומט צום ערשטן דער אַדיעקטיוו (למשל ווייסער נאַליוו), אין אַנדערע – דער סובסטאַנטיוו (נאַליוו, ווייסער). מיר ברענגען מיינסטנס דעם ערשטן שטייגער, אָבער מיט אַן אָפּשיק: נאַליוו, ווייסער אַן ווייסער נאַליוו. ביי סובסטאַנטיוון אין פּאַסעסיוו קומט דער פּאַסעסיוו תּמיד אויפֿן ערשטן אָרט: בוימאַנס רענעט (נישט „רענעט, בוימאַנס“).

## ג) דער אופֿן פֿאַררופֿן זיך אויף מקורים

דער סימבאָל וואָס באַצייכנט דעם מקור קומט, איינגערינגלטערהייט, באַלד נאָכן באַטאַנישן טערמין. דערביי זעען זיך עטלעכע אָפּווייכן פֿון דער סיסטעם פֿון פּשוט סימבאָל און זייטל:

(1) ביי אַלפֿאַבעטיש אויסגעשטעלטע צוויי אָדער מער-שפּראַכיקע ווערטערביכלעך און גלאַסאַרן, וווּ ייִדיש איז דאָס ערשטע לשון (לאַמיר זאָגן: ליפֿשיצעס ייִדיש-רוסישע ווערטערביכל) ברענגען מיר נישט דאָס זייטל, סײַדן דאָס ציטירטע וואָרט געפֿינט זיך אויף אַן אָרט, וווּ מע וואָלט זיך נישט געריכט על-פֿי דעם אַלפֿאַבעטישן סדר. ביי ווערטערביכלעך, וווּ ייִדיש איז אַ ציל-לשון (למשל ליפֿשיצעס רוסיש-ייִדישע ווערטערביכל), גיבן מיר יאָ דאָס זייטל.

(2) אויף סטוטשקאָוס אוצר פֿון דער ייִדישער שפּראַך פֿאַררופֿן מיר זיך לויטן זייטל, נישט לויט דער סינאָנימען-גרופּע, ווי ס'איז מיינסטנס דער שטייגער ביי סינאָנימען-ווערטערביכלעך. אַז מע ווייסט דאָס זייטל, איז דאָרטן גרינגער עפעס צו געפֿינען, ווי איידער אַז מע ווייסט די סינאָנימען-גרופּע.

(3) ביי לערן אָדער לייען-ביכלעך, וואָס זיי פֿאַרמאָגן אַ טערמינאַלאָגישן גלאַסאַר, ציטירן מיר נישט דעם קאַרפּוס פֿונעם ביכל, נאָר באַנוגענען זיך מיטן גלאַסאַר, סײַדן סע זענען דאָ סתּירות צווישן קאַרפּוס און גלאַסאַר: ווערטער אין קאַרפּוס וואָס פֿעלן אין גלאַסאַר, אָדער זענען אַנדערש באַניצט צי דעפֿינירט אין קאַרפּוס און אַנדערש דעפֿינירט אין גלאַסאַר.

(ד) די אָפּשיקן

פֿאַראַן אינעם געוויקסן־און מקורים־וויזער עטלעכערליי אָפּשיקן און במילא עטלעכערליי נאַרמאַטיווע אָנווייזן:

(1) אויב נאָכן ייִדישן טערמין גייט דער ליטנישער עקויוואַלענט, איז עס אַ סימן, אַז דאָס איז דער טערמין, וואָס מיר רעקאָמענדירן צו זיין דער ייִדישער נאַרמירטער טערמין. אין זעלטענע פֿאַלן איז עס איינער פֿון די צוויי טערמינען, וואָס מיר רעקאָמענדירן, אין גאָר זעלטענע פֿאַלן – איינער פֿון דריי.

(2) אויב נאָכן ייִדישן טערמין קומט אַ גלייכצייכן און דערנאָכדעם אַ צווייטער ייִדישער טערמין, איז עס אַ סימן, אַז דאָס וואָרט פֿאַרן גלייכצייכן ווערט געברענגט ווי אַ גלייכרעכטיקער סינאָנים צום טערמין וואָס נאָכן גלייכצייכן. פינקטלעכער: גלייכרעכטיק פֿאַר דער שמועסשפראַך, בעלעטריסטיק, פּאַעזיע, זכּרונות; פֿאַר דער וויסנשאַפֿטלעכער טערמינאָלאָגיע רעקאָמענדירן מיר דאָס וואָרט וואָס נאָכן גלייכצייכן.

(3) דאָס אָפּשיקן מיטן וואָרט זען איז שוין אַ שטאַרקערער נאַרמאַטיווער אָנווייז – טייטש: ניצט גיכער דאָס וואָרט וואָס נאָכן זען.

(4) אויך דער סימבאָל ר"א איז אַ נאַרמאַטיווער. ער ווייזט אָן, אַז דאָס איז אַ רעגיאָנאַלער אַרויסרעד, ד"ה דערלאַזלעך אין דער שמועסשפראַך, אָבער נישט אינעם היינטיקן שרײַב־לשון, חוץ אין דיאַלאַגעסטן. [ברושקין] און [ברוסקין], למשל, זענען רעגיאָנאַלע אַרויסרעדן אינעם גראַדנער און סוואַלקער קאַנט פֿונעם ליטווישן ייִדיש, אָבער שרײַבן מיט אַ יוד וואָרט־אויס טויג נישט, און דער „סאַבעס־לאַסנדיקער“ פּלאַנטער צווישן „ברוסקע“ און „ברושקע“ איז אינעם שרײַב־לשון דערלאַזלעך נאָר לשם לאַקאָל־קאָלאָריט.

(5) דער שטאַרקסטער נאַרמאַטיווער אַרויסזאָג איז דער צווייטער אָנווייז: איינציטיק אי דאָס וואָרט זען נאָכן טערמין, אי אַן אויסרוף־צייכן פֿאַר אים. דער טאַפעלער סימבאָל איז טייטש: גוואַלד, יידן, היט זיך! ס'איז אַ דײַטשמעריזם (צי גאָר אַ קריסטלעכער אָדער אַפֿילו אַנטיסעמיטישער טערמין), אַן אַנגליציש, אַ שרײַקער רוסיזם צי פּאָלאָניזם; צי גלאַט אַ טעות פֿון אַ לעקסיקאָגראַף צי אַ בעל־מחבר, וואָס ער אַריענטירט זיך נישט איבעריקס אין הילכות באַטאַניק; אָדער גאָר אַ זעצעריזם, דעם בחור־הזעצערס אָן אָפט.

בײַ אַן איינס, וואָס מיר שיקן פֿון אים אָפּ צון אַ צווייטן, גיבן מיר נישט קיין גראַמאַטישע אינפֿאָרמאַציע: לשון־רבים, גראַמאַטישער מין אַאָז״וו. אויך נישט בײַ עפֿעמעריזמען און פּאַעטישע פֿורעמונגען.

בײַ די אויפֿס־גאַרטנוואַרג־און תּבֿואה־סאַרטן און האַנדל־וואַריעטעטן איז דער דין אַ ביסל אַנדערש. זיי פֿאַרמאַגן בדרך־כלל נישט קיין ליטנישן נאָמען, זענען מיר גערן, אַז מיר האָבן ערגעץ, מיינסטנס נאָך אַ לאַנג זוכעניש, דערטאַפט דעם ענגלישן עקויוואַלענט. וווּ ס'איז אונדז נישט געראַטן אַפּצוּזוכן אַן ענגלישן עקויוואַלענט (אַ מאָל איז אַזא נישט פֿאַראַן), ברענגען מיר דעם פּוילישן, רוסישן, אוקראַינישן, דײַטשישן אָדער רומענישן עקויוואַלענט און ווייזן עס אָן מיט דער שייכדיקער קירצונג: P., R., U., G., Rum.

ווען מיר פֿאַרצייכענען דעם פּוילישן, רוסישן אַאָז״וו עקויוואַלענט פֿונעם נאָמען פֿון אַן אויפֿס־גאַרטנוואַרג־צי תּבֿואה־סאַרט, איז דערפֿון נאָך נישט געדרונגען, אַז דער סלאַווישער אַאָז״וו טערמין איז דײַקע דער מקור פֿונעם

יידישן, זיין אָב. ריסלונג, אַ שטייגער, געפֿינט מען אין יידיש, רוסיש, דייטשיש אַזױ; דורך וועלכער שפּראַך ס׳איז צון אונדז דערגאַן איז מוטל־בספֿק. און אָט איז דאָ אַ סאַרט קאַבערנע אין יידיש און אין רוסיש (Kaberne Savin'yon), אָבער דער אָב קער זיין פֿראַנצייזיש.

## ה) קירצונגען און סימבאָלן

וועגן עטלעכע קירצונגען און סימבאָלן אינעם געוויקסן־ און מקורים־וויזער איז שוין געקומען צו רייד. אַלע זענען זיי אויסגערעכנט אינעם אָפּטייל „סימבאָלן, קירצונגען, מקורים“. פֿונדעסטוועגן וועלן מיר דאָ באַזונדער דערמאָנען נאָך אַ פֿאַר. אין האַלבע לבנות ( ) ברענגען מיר דעם מקור און אַנדערע גענעטישע ידיעות וועגן דעם טערמין. איינגערינגלט ברענגען מיר אויך די טיילן פֿון אַ טערמין, וואָס ס׳איז רעכט מיט זיי אָדער אָן זיי. אונגערויטשע פֿלוים איז טייטש: ס׳איז רעכט אונגעריש און רעכט אונגעריש – מיט צי אָן דער יוד. (דער איינציקער וואַריאַנט, וואָס ער טויג נישט, איז דאָס דייטשמערישע „אונגאַריש“, מיט פּתוח־אַף און דערצו נאָך אַקצענטירט אויפֿן צווייטן טראָף.)

אין קאַנטיקלעך [ ] גיבן מיר דעם אַרויסרעד, אין אַ כמו פֿאַנעמישער טראַנסקריפּציע. דער שרייב־אויפֿן פֿאַרדעקט אים דאָך בדרך־כלל דעם אַרויסרעד: פֿלוים [FLOYM, FLOM, FLUYM, FWOYM, FWOM]. אין קאַנטיקלעך פֿאַרצייכענען מיר אויך די קאַמענטאַרן פֿונעם צונויפֿשטעלער פֿון געווי. אויך ווען מע דאַרף אין אַ שוין איינגערינגלטן טעקסט ווידער איינרינגלען אַ וואַרט, האָבן מיר געניצט קאַנטיקלעך, בהסכּם מיטן גאַנג פֿון דער אַלגעברע: ד״ה, שטאַטס צו שטעלן האַלבע לבנות אין אַ טעקסט וואָס איז שוין אין האַלבע לבנות, שטעלן מיר קאַנטיקלעך: „...[...][...]...“.

צווישן ציטירלעך „ „ ברענגען מיר, געוויינטלעך, אַ ציטאַט. מיט איין ציטירל – און נאָר אויבן – ברענגען מיר די טייטש פֿון אַ טערמין. די קירצונג זײַ 5 (= זייער פֿאַרשפּרייט) איז נישט קיין „אימפּרעסיאָניסטישע“. וווּ סע האָבן זיך אָנגעקליבן צענדליקער ציטאַטן, איז ביי אונדז געבליבן יוצא צו זיין מיטן אָנווייז זײַ 5, און שוין. מיר האָבן יאָ געברענגט אַ שפּאַר ביסל מראה־מקומות ביי יענע וואַריאַנטן, וווּ ס׳איז אונדז געגאַן אין דעם צו ווייזן זייער פֿאַרשפּרייטקייט, דער הויפט ביי אַ נאַרמירונג, וואָס עמעץ קען אַ מאָל פּרוּוון אָפּפֿרעגן.

ווּ ס׳איז ביי אונדז געווען אַ ספֿק וועגן דעם אידענטישקייט פֿון אַ טערמין, האָבן מיר געשטעלט דעם סימבאָל ס״א ( = ספֿקדיק אידענטישקייט) אָדער איינגעקאַנטיקט אַ גלייכצייכן מיט אַ פֿרעגצייכן: [= ?]. ביי ספֿקות וועגן גראַמאַטישן מין, לשון־רבים, אַרויסרעד צי שרייב־אויפֿן, האָבן מיר אויך געניצט באַזונדערע סימבאָלן: סג״מ, סל״ר, ס״אָר אָדער ס״ש. אויב די קומעדיקע דורות וועלן קענען פֿאַרענטפֿערן די היינטיקע קשיות, ד״ה די ספֿקות פֿונעם צונויפֿשטעלער פֿון געווי, זאָלן זיי געבענטשט זיין. לעת־עתה מוזן מיר אין אַזוינע פֿאַלן יוצא זיין מיטן טראַדיציאָנעלן תּיקון.

אַלע געאַגראַפֿישע אָנווייזן (אַזוינע קירצונגען, אַ שטייגער, ווי סאַט, פֿראַס פֿאַר סאַטענעוו און פֿראַסקעווע) זענען נוגע אינפֿאַרמאַציע וואָס אין מינע שפּראַך־געזעמלעך. איבער הונדערט און צוואַנציק וועלן זיי אַריבער אין רשות פֿון ייִוואָ.